

UOT 78.07

F.İ.Rzayeva

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
rzaev-mirza@mail.ru*

MUSİQİ MÜƏLLİMİNİN PROFESSIONAL ƏHƏMİYYƏTLİ KEYFİYYƏTLƏRİNİN İNKİŞAFI

Açar sözlər: yaradıcı ziyalı, musiqi incəsənəti, musiqi müəllimi, maraq

Təqdim olunan məqalədə qeyd olunur ki, müasir dünyada yaradıcı ziyalılar mədəniyyətin təkamülü və inkişafı prosesində xüsusi məsuliyyət daşıyırlar. Müəllimin yaradıcı məsələsi magistral xətlərdəndir, çünki müəllim təhsilin aparıcı qüvvəsidir.

Ф.И.Рзаева

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО -ЗНАЧИМЫХ КАЧЕСТВ ПЕДАГОГА МУЗЫКИ

Ключевые слова: творческая интеллигенция, музыкальное искусство, педагог музыки, интерес

В представленной статье отмечается, что в современном мире особую ответственность в деле воспроизводства и развития культуры несёт творческая интеллигенция. Вопрос творческого потенциала педагога один из магистральных, так как, педагог – ключевая фигура образования.

F.I.Rzayeva

THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONALLY SIGNIFICATIVE QUALITIES OF A MUSIC TEACHER

Keywords: creative intelligentsia, musical art, music teacher, interest

In the present article, the author notes that in the modern world, the creative intelligentsia has a special responsibility in the matter of reproduction and development of culture. The issue of teacher's creative potential is one of the mainlines, since the teacher is a key figure of education.

Son illər psixoloqların, pedaqoqların, siyasətçilərin və ziyalıların çıxışlarında, çap olunmuş əsərlərində təhsil problemləri xüsusi aktualıq kəsb edir. Bunu sadəcə təsadüf və ya intellektual dəb kimi qəbul etmək olmaz. Sözsüz ki, bunların arxasında ümumdünya sivilləşmə prosesinin bəzi təmayülləri durur. Təhsil mövzusunda aparılan istənilən mübahisə zamanı həm klassik konsepsiyaların, modellərin, pillələrin və institutların kəskin tənqidinə geniş yer verilir, həm də müasir mədəni şəraitə uyğun üsulların axtarışına xüsusi diqqət

yetirilir. Bizə məlum olan ənənəvi təhsil modeli praktiki olaraq həmişə mədəniyyətin (məyyəən cəmiyyətdə hakim olan monomədəniyyətin) sadəcə bir nəsilə digərinə ötürülməsini təmin edir. Belə təhsilin əsas mənası müxtəlif sahələrdə bəşəriyyət tərəfindən toplanmış biliklərin bir qisminin öyrədilənlər tərəfindən əks olunmasıdır. Burada məqsəd isə mövcud olan sosial-iqtisadi strukturlara qoşulmağa hazır olan mütəxəssislərin yetişdirilməsidir.

Belə olan halda xüsusi olaraq müəyyənləşdirilmiş və tələb olunan istiqamətdə “cılalanmış” mədəni materialın sadəcə “formalaşdırılanların” şüuruna köçürülməsi mümkün və kafi hesab edilir. Əlbəttə, belə təhsildə insan nəinki təhsil prosesinin subyektidir, o, hətta fərd kimi, şəxsiyyət kimi də mövcud deyil. O, burada yalnız təhsil obyektidir.

Müasir mədəni vəziyyət ənənəvi təhsil paradigmasına yenidən baxılmasını tələb edir. Çünki bunlar müasir dövüdə sivil cəmiyyətin inkişafını təmin edə bilmir.

Müasir dünyada mədəniyyətin təkamülü və inkişafı prosesində yaradıcı ziyahılar xüsusi məsuliyyət daşıyırlar. Nəhəng vəzifələrin həllində məhz incəsənət insan sivilizasiyasının qorunması missiyasını həyata keçirməlidir.

Bu, planetimizi təşkil edən bütün insanların yaradıcı əməkdaşlığına istiqamətlənən yeni növ insan münasibətləridir. İncəsənətin müxtəlif növləri sırasında musiqi özünün daxili xüsusiyyətləri, müasir texniki imkanlarına görə bütün bəşəriyyətin əsl beynəlmiləl xəzinəsinə, sərvətinə çevrildi və beləliklə, müxtəlif mədəni cəmiyyətlərin ünsiyyətinin təşkilində kütləvi və universal vasitə oldu.

Ali məktəb qarşısında qoyulan vəzifələr musiqi müəlliminə olan müasir tələblər ətrafında olan polemikaya yeni impuls verdi. Bura pedaqojiyyənlü musiqi müəssisələrində tədris-tərbiyə prosesinin məzmunu, tədris proqramlarının və pedaqoji fakültələrin proqramlarının vəziyyəti məsələləri daxildir. Qeyd etməliyik ki, bu məsələlər ənənəvi olaraq sırf professional musiqi ifaçıları hazırlığına istiqamətlənən konservatoriya üçün də aktualdır. Düzdür, artıq bir neçə ildir ki, konservatoriyada ümumtəhsil məktəbləri üçün musiqi müəllimi ixtisası üzrə mütəxəssislər yetişdirən fakültə açılmışdır. Ümumilikdə, maarif və mədəniyyətin müasir vəzifəsi pedaqoq-musiqiçinin hazırlanmasıdır.

Hər il pedaqoji universitetdə musiqi müəllimi ixtisası üzrə müəyyən sayda yetişdirdiyimiz gənc ixtisasçı-məzunlar Respublikanın ümumtəhsil məktəblərinin musiqi müəllimləri sırasına daxil olurlar. Düzgün olaraq qeyd etməliyik ki, nadir hallarda onların müstəqil fəaliyyət yolları yüngül və sadə olur. Adətən gənc müəllimlər müəyyən çətinliklərlə qarşılaşırlar. Məlum olur ki, gənc müəllimin konkret, real, dərk olunmuş məqsədi yoxdur və beləliklə, psixoloji boşluq, vakuüm yaranır. Bu hal isə hər birimiz üçün, xüsusilə, yeni pedaqoji fəaliyyətə qədəm qoymuş mütəxəssis üçün arzuolunmazdır.

Mənə pedaqoji fəaliyyətimin əsnasında keçmiş məzunlarımla bu mövzuda söhbət etmək nəsb olmuşdur. Onların mənəvi vəziyyətini yaxşı dərk edirəm. Məlumdur ki, insanın hər bir fəaliyyət sahəsinin məqsədi olmalıdır. Bu onun daxili hissiyyəti, mənəvi tarazılığı üçün vacibdir. Bu halda məktəbdə fəaliyyətə başlayan musiqi müəlliminin məqsədi nədən ibarət olmalıdır? Kimsə dərslərinin sadəcə uşaqlar üçün

canlı və maraqlı olmasını istəyir, digəri əsasən özünün təhsili, elmi fəaliyyəti haqqında düşünür.

İnsanın həyatda olan məqsədi onun maraqları, yəni ona nə xoş gəlirsə və daxili hansı istiqamətə yönəlməsi ilə daim əlaqəlidir. Hər bir fəaliyyətə, işə olan maraq bu sahədə əldə olunan uğurlardan və ya uğursuzluqdan asılıdır. İnsan nəyi isə əldə edərsə, nail olursa, maraq əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlir, artır. Əks halda isə marağın səviyyəsi aşağı enir. Bu psixoloji təzahür ta qədim dövrlərdən məlumdur. Bəzən insanın pedaqoji fəaliyyətinin əvvəlində dəstəklənməsi onun gələcək professional işi yolunda bir çox cəhətdən təsdiq olunması və müəyyənləşməsi deməkdir.

Müasir psixologiya və pedaqogika üçün fəaliyyətin ən mühüm motivlərindən biri marağın dərk olunmasıdır. Bununla yanaşı, maraq bütöv şəxsiyyətə xas olan həmin münasibət və tələbatların vahid strukturunda nəzərdən keçirilir.

Alimlərin ümumi rəyinə görə, maraq zövq verən müəyyən fəaliyyətlə məşğul olmaqda şəxsiyyətin tələbatı kimi üzə çıxır. Bütün psixi proseslər daha səmərəli şəkildə keçəndə, fəaliyyət isə əyləndirici xarakter alanda və xüsusən nəticə etibarilə səmərəli olanda maraq şəxsiyyətin fəallığının törədici səbəbi kimi çıxış edir. Maraqlı qavrayış, diqqət, yaddaş, iradə kimi bütün psixi proseslərə və funksiyalara müsbət təsir göstərir. Maraqlı diqqət daha uzunmüddətli olur, maraqlı şey yaddaşda daha asan qalır və özünə daha möhkəm yer edir. Maraqlı şəxsiyyətin iş qabiliyyətini artırır, hətta çətin qavranılan materialı dərk etmək cəhdi oyadır.

Musiqiyə marağın formalaşması sistemativ və məqsədyönlü pedaqoji təsir prosesində baş verir. Dinləyicilərin maraqlarının formalaşmasının əsas prinsipini musiqi dinləməsi zamanı meydana çıxartdıqları emosional aktivliyə olan istinad, dayaq təşkil edir.

Biz nəzəri planda maraqlı anlayışını tədqiq etdikdə, müəyyən etdik ki, maraqlı musiqidə həm emosional, həm də dərk etmə cəhətdən üzə çıxır.

Apardığımız tədqiqat prosesində musiqiyə marağın aşağıdakı meyarları ifadə edilmişdir:

1. Musiqiyə olan emosional həssaslıq;
2. Musiqi əsərinin inkişafı, onun xüsusiyyətləri, musiqinin ifadə vasitələri haqqında fikir söyləmək bacarığı;
3. Musiqi əsərinin yadda saxlanması və yenidən onunla ünsiyyətdə olmaq istəyi.

Müasir musiqi pedaqogikası musiqi sənətinin müxtəlif təzahürlərini obrazlı – məzmunlu, həyatı qavranılması qabiliyyəti kimi musiqi qavrayışı mədəniyyətinin formalaşmasına böyük əhəmiyyət verir. Musiqi qavrayışı musiqi mədəniyyətinin formalaşmasının əsası kimi təhlil edilir.

Biz musiqi qavrayışını dinləyicinin şüurunda musiqinin inikasını prosesini kimi, bu qabiliyyətin tərbiyəsini isə qavrayış obyektini ilə uyğun olaraq dinləyicinin şüurunda musiqi obrazının bərabər əks olunması qabiliyyəti kimi nəzərdən keçiririk [6].

Musiqi müəlliminin motivasiya sferasına tələb olunan diqqətin az olması müxtəlif arzuolunmaz nəticələrə gətirir. Məsələn, müxtəlif profilli pedaqoji kadrların hazırlığında sırf musiqi müəllimi ixtisasına aid olan bacarıq və vərdişlər (ən əvvəl ifaçılıq) ilə gənc mütəxəssisin pedaqoji fəaliyyətinin müəyyən növünə olan psixoloji hazırlığı və mənaiviyyəti arasında əhəmiyyətli uçuş yaranır.

Pedaqoji kadrların hazırlığına olan müasir yanaşmada gələcək musiqi müəllimlərinin motivasiya sferasının optimal psixoloji-pedaqoji şəraitinin yaranması mühüm istiqaməti işkil edir. Burada bir neçə əhəmiyyətli aspektləri vurğulamaq olar.

Ən əvvəl, musiqi yaradıcılığı zəminində ifaçılıq və pedaqoji motivasiyanın əlaqəsini qeyd etməliyik. Bütün musiqi ixtisaslarını qohumlaşdıran, əlaqələndirən ümumi elementi – yəni musiqi yaradıcılığını vurğulamalıyıq.

Dahi G.G.Neyqauz pedaqoji prosesin yaradıcı xarakterini açıqlayaraq qeyd edirdi ki, “əsl professional pedaqogika tədriscən əsl tərbiyəyə çevrilir. Əsasən ona görə ki, insanların incəsənətə olan ümumi sədaqəti və incəsənətdə nə isə yaratmaq qabiliyyəti zəminində olan saf ünsiyyəti, yaxınlaşması formasıdır” [5].

“İncəsənətdə yaratmaq” qabiliyyəti musiqi müəlliminin musiqili tələbatlarından və maraqlarından tam razılığının əsas şərtidir. “Müəllim” və “musiqiçi” anlayışlarına daxil olan tərkib hissələrin qarşılıqlı əlaqələrinin mürəkkəbliyini qeyd edərək müəllim şəxsiyyətinə olan tələbləri açıqlayaq. Tədqiqatçı O.A.Apraksina vurğulayır: “Müəllim – daimi ifaçıdır” [1].

Ali təhsil müəssisələrində tələbələrlə keçirilən tədris məşğələlərinin məzmununun onların həyati məqsədləri ilə qarşılıqlı əlaqəsini nəzərdə tutmaq vacibdir. Problemin məğzi tədqiqatçı B.Q.Ananyev tərəfindən verilib: “Gənc insan şəxsiyyətinin bir çox həyati dramları və daxili konfliktləri bir tərəfdən müəyyən olunmuş maraqları, digər tərəfdən isə müəyyən olunmuş bu fəaliyyət növünə olan xüsusi istedadının zəif inkişafı arasında baş verir”.

Tədqiqatçı E.Balçitis məqaləsində daha dəqiq fikir irəli sürür: “Məktəblərdə musiqi müəllimi kadrlarının çatışmazlığında heç də az olmayan günah musiqiçilərin üzərinə düşür. Ancaq sırf yüksək musiqi ifaçılığı professionalizminin arxasınca qaçdıqda və pedaqogika, pedaqoji istiqamətlənməni inkar etdikdə, biz nəticədə məzunlarımızı çətin vəziyyətlə üzləşdiririk. Onlar təbii musiqi istedadlarının zəif olması ilə bağlı olaraq musiqiçi – ifaçı ola bilmirlər və eyni zamanda pedaqoji işi də apara bilmirlər” [2]. Tədqiqatçının bu fikri ilə razılaşmalıyıq. Zənnimizcə, musiqi müəllimi ixtisası hazırlayan fakültələrə ümumi pedaqogika, ümumi psixologiya fənləri ilə yanaşı, musiqi pedaqogikası və musiqi psixologiyası fənlərinin tədris planına daxil edilməsi məqsədəuyğun olardı.

Gələcək musiqi müəlliminin ən məsuliyyətli və mürəkkəb funksiyalarından birini onun musiqi ifaçısı amplusu təşkil edir. Dəfələrlə bir çox praktika müəllimləri və metodistlərin, ali təhsil müəssisələri müəllimlərinin çıxışlarında musiqi müəlliminin bədii-pedaqoji fəaliyyəti fərqləndirilib. Bu xüsusiyyət əsasən tələbəlik illərində cıllanır.

Musiqi müəlliminin ifaçılıq sənəti musiqi-ifaçılıq sinfi məşğələlərində inkişaf edir və təkmilləşir. Bu sıraya, ilk növbədə, musiqi aləti, həmçinin vokal, xor dirijorluğu fənləri daxildir.

Pedaqoji təcrübənin təhlili sübut edir ki, musiqi müəllimi hazırlığında fərdi dərslərin imkanları tam şəkildə realizə olunmur. Musiqi aləti dərslərinin fərdi məşğələlərində bəzən musiqi materialının mənimsədilməsində “texnoloji” məsələlər üstünlük təşkil edir. Musiqi müəlliminin xüsusi hazırlığı prosesində şəxsiyyətinin emosional-iradi və dərkolunma məsələləri musiqi-ifaçılıq müəlliminin diqqətindən kənar qalır. Bura professional cəhətdən mühüm olan emosional qavrama,

məqsədyönlülük, inadkarlıq, diqqət, təxəyyül, yaddaş kimi vacib, mühüm keyfiyyətlər daxildir.

Qeyd etdiklərimizdən irəli gələrək, musiqi müəlliminin professional cəhətdən musiqi-ifaçılıq imkanlarının onun fərdi məşğələləri şəraitində təkmilləşdiyini vurğulamalıyıq. Eyni zamanda, şəxsi keyfiyyətlərinin formalaşması, nəzəri və metodiki cəhətdən hazırlığı məsələləri də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bununla əlaqədar onun təxəyyülü, diqqəti, yaddaş xüsusiyyətlərinin inkişafına məqsədyönlü təsir göstərilməlidir.

Təxəyyülün inkişafının əsas istiqamətini musiqi əsərinin öyrənilməsi prosesində assosiasiya metodundan fəal şəkildə istifadə təşkil edir. Məhz təxəyyülün assosiativ funksiyası ifaçının əsərin obraz-emosional məzmununun açılmasına yardım edir. Bu da öz növbəsində, müəllif ideyasına və məqsədinə daha çox uyğundur.

Musiqi müəlliminə aid olan mühüm məsələlərdən biri onun yaradıcı potensiala malik olmasıdır. Məlum olduğu kimi, müəllim təhsilin əsas, aparıcı qüvvəsidir. Şahmat terminindən istifadə etsək, deyə bilərik ki, əsas fiqurudur. Ancaq şəxsiyyətə şəxsiyyəti tərbiyə etmək imkanı verilir. Əfsuslar olsun ki, bir çox musiqi müəllimlərində yeniliyi qəbul etmək hissiyyəti kifayət qədər inkişaf etməyib. Onlar pedaqogika elminin daim axtarışlar aparən xüsusiyyətindən uzaqdırlar.

Dünyamızda bir çox dəyişikliklər baş verir, bütün sahələrdə inkişaf gedir. Lakin insanlara qarşı olan xeyirxahlıq, dözümlülük, işinə olan fədakarlıq, mərhəmət alleqoriyaları dəyişməz olaraq qalır. Məhz vurğuladığımız kateqoriyalar əsl incəsənət, ədəbiyyat inciləri vasitəsi ilə tərənnüm olunur. İnsan əqlinin imkanları hüdudsuzdur. Lakin onun yaratdıqlarının bir çoxu ona əks təsir göstərir və insanlığa xidmət etmir. İnsan əqlinə əks olaraq, yaratdığı ən yüksək nailiyyətlər dəyərlərin, zinətlərin məhv olunmasına xidmət edir. Ümid edirik ki, bu hal əsl incəsənətə aid olmayacaq.

Musiqi müəlliminin əlində olan incəsənət əsərlərinin nəhəng qüvvəsi gənc nəslin daxilində, ürəyində xeyirxahlıq hissi oyadacaq, yaradıcılıqlarını alovlandıracaq, qarşılarına qoyduqları məqsədlərə çatmaq üçün çətinlikləri dəf etməyi öyrədəcəkdir.

Musiqi müəlliminin əlində iki nəhəng qüvvə cəmlənib – musiqi səslərinin sənəti və tərbiyəçinin tərbiyə olunanla ünsiyyəti qüvvəsi. Müasir dövrdə zəmanəmizin ziyalısında hansı keyfiyyətlərin olması məsələlərində tez-tez mübahisələrə, müzakirələrə rast gəlirik. Hər bir musiqiçi-pedaqog özündə və eyni zamanda, tələbəsində yüksək professionalığa malik olan ziyalı insan, mənəvi cəhətdən inkişaf etmiş, ictimai həyata geniş və dərin marağı, fəal həyat mövqeyi olan mütəxəssis yetişdirməlidir.

Ali təhsil müəssisəsində professor-müəllim heyətinin şəxsi nümunəsi olmadan tərbiyədənlərin gənc nəsil nümayəndələrinin tərbiyə olunması vəzifəsinin öhdəsindən gəlmələri mümkün deyil.

Beləliklə, müasir dövrdə ümumi pedaqogika sistemində musiqi pedaqogikasına baxış onun inkişafında yeni evristik imkanlara yol açır. Bu hal, ən əvvəl, yeni elmi biliklərin əldə olunmasının üsul və formaları, həmçinin əldə olunmuş nailiyyətlərin dərk olunması sahəsində baş verir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Апраксина О.* Современные требования к школьному учителю музыканту // Музыкальное воспитание в школе, вып.15, М., 1982
2. *Бальчутис Э.* О системе и методах обучения в средних классах общеобразовательных школ Литвы // Музыкальное воспитание в школе. М., 1978
3. *Исаев Е.* Теория и практика психологического образования педагога // Психологический журнал, 2000, №XI-XII
4. *Купцов О.* Непрерывное образование и его структура // Высшее образование в Европе. Том XVI, 1991, №1
5. *Нейгауз Г.* Об искусстве фортепианной игры. М.: Музыка, 1967
6. *Ройтерштейн М.* Дети и музыка // Развитие музыкального слуха, певческого голоса и творческих способностей учащихся общеобразовательной школы. М, 1980
7. *Rzayeva F.* Musiqi müəlliminin musiqiçi-ifaçı ampluası haqqında // Pedaqoji Universitetin Xəbərləri, 2005, №3